

Здавалось би багатополюсність вже набула певного значення у світовій системі безпеки, однак вона скоріше прояснює форму, ніж сутність нової системи міжнародної взаємодії. Сучасна багатополюсність ще не означає в повному обсязі дії традиційних рушійних сил світової політики і мотивацій поведінки її суб'єктів на міжнародній арені, характерних більшою мірою для всіх етапів Вестфальської системи безпеки міжнародних відносин. Сучасна ситуація не висуває нових розподільчих ліній протиборства між Північною Америкою, Європою і АТР. Навпаки, інтегрована Європа шукає точки дотику з Китаєм та іншими провідними країнами зазначеного регіону. За всієї своєї, здавалось би, гостроти полеміки між США і Росією, ці країни, керуючись фундаментальними інтересами для їхнього розв'язання мали б йти назустріч одне одному в разі спільності інтересів. Різноманітні інтереси країн «великої сімки» не штовхають їх на роз'єднання, оскільки сфери розбіжностей є значно вужчими від сфер збігу інтересів, що й продиктовано інтересами безпеки [409; 410].

2.2. Геополітичні та цивілізаційні витоки кризи глобальної системи міжнародної безпеки

Після Другої світової війни з метою збільшення передбачуваності та стабільності глобальної геополітики дипломатичними зусиллями лідерів країн-переможців було закладено нову конструкцію міжнародних економічних і політичних відносин. Причому, на перший погляд, в цих нових інституційних змінах враховані помилки Версаля та Тріанона, які, за майже одностайною думкою дослідників цього історичного періоду, значною мірою стали каталізатором вищезгаданої загальнопланетарної деструкції [411].

Зокрема, на противагу до гранично дорадчої Ліги Націй, у новоствореній Організації Об'єднаних Націй передбачалось заснування Ради безпеки, яка завдяки узгодженій позиції так званого клубу ядерних держав покликана гарантувати покарання будь-якого агресора і, одночасно, подальше нерозповсюдження ядерної зброї. І, здавалося б, після Другої

світової війни завдяки новій системі міжнародних відносин справді було взято курс на продовження демонтажу колоніальної системи і реалізацію права націй на самовизначення – скоріше проголошеного, ніж реалізованого у знаменитих «чотирнадцяти пунктах» В. Вільсона. В ООН не тільки було розширено представництво нових незалежних держав, а й збільшувались їхні фактичні повноваження у розробці важливих рішень міжнародного життя (принаймні найпотужніші держави і сьогодні при прийнятті в ООН важливих резолюцій прагнуть заручитись підтримкою якомога більшої кількості країн членів цієї організації).

Меті економічного відродження повоєнної Європи і, фактично, забезпечення реалізації ялтинських домовленостей значною мірою були підпорядковані і рішення щодо створення Міжнародного Валютного Фонду та Світового Банку, прийняті на знаменитій Бреттон - Вудській конференції у 1944 році. Ці міжнародні фінансові установи, насамперед, були покликані забезпечувати бездефіцитність державних бюджетів країн, що відновлюють раніше зруйновані або лише створюють модерні ринкові економіки. За статутами даних установ кредити, що надавалися Америкою, мали спрямовуватися перш за все на збалансування платіжного балансу і недопущення інфляційних процесів як необхідну передумову стійкого економічного зростання держав-позичальниць.

Нарешті, навіть стосовно Східної Європи, зокрема країн, які певний час знаходились під нацистським впливом (Болгарія, Угорщина, Румунія, Греція, Югославія, Польща) в Ялті було досягнуто домовленість між лідерами західного світу та Й. Сталіним щодо встановлення в цих державах плюралістичних багатопартійних систем.

Виникає логічне запитання: чи були вирішені поставлені на конференції завдання, чи відбулось у повоєнному світі створення ефективної системи міжнародної безпеки яка б гарантувала вирішення поставленого вже згадуваним В. Вільсоном завдання гармонізації міждержавного

співробітництва, що забезпечувало б реалізацію просвітницького ідеалу безконфліктного та безкризового суспільного розвитку? Ні.

Слід визнати, що низка важливих причин геополітичного і, навіть, стадіально-цивілізаційного штибу аж ніяк не сприяли послідовній реалізації ялтинських та потсдамських домовленостей. Якщо говорити про західний світ, то цьому безумовно заважали суперечності між США, які після чергової світової війни остаточно затверджували свій світовий гегемонізм, та Британською імперією, яка, навпаки, значною мірою втратила свій імперський статус. Якщо ж додати до цього «відсоткові домовленості» стосовно зон впливу на Східну Європу між У. Черчилем та І. Сталіним, які західними авторами оцінюються як цинічні «східно-західні» територіально-державні махінації, пов'язані з прагненням «до повного знесення Німеччини шляхом її розчленування та послідовної деіндустріалізації» [412, с. 312-314], та «закривання очей» на окупацію країн Східної Європи Радянським Союзом, стає зрозумілою поява у історичній пам'яті народів цих держав поняття-символу – «Ялтинська зрада» [413, с. 25].

Логічним продовженням ялтинського плану геополітичної світобудови, нерозривно пов'язаного з намаганням створити глобальне економічне процвітання та досягти поетапної військової розрядки, була чергова спроба принципового вирішення національного питання, так би мовити, у всесвітньому масштабі на основі процесів глобалізації. За такого підходу стратегія деколонізації повинна складатись з двох етапів. На першому, перехідному, етапі за рахунок мобілізації не стільки власне національної, скільки етнічної свідомості повинні були бути зруйновані всі колоніальні імперські утворення, а фактично розчищена дорога для економічної експансії переважно американських ТНК. А другий етап, а саме орієнтація на інформаційну і економічно-фінансову глобалізацію, навпаки, передбачав не що інше, як згортання процесу формування новостворених формально незалежних країн у якості класичних націй-держав, з їхньою наступною інтеграцією у світовий економічний простір (затяті апологети неоліберальні

концепції глобалізму, такі як Й. Масуда, Т. Фрідмен та інші вже розглядають національну державу лише як проміжний етап на шляху по повної уніфікації світової економіки, за якої національні кордони будуть мати суто декоративний етнографічний статус).

Завдяки економічній глобалізації стала можливою реалізація новітніх економічних технологій подвійного геополітичного призначення. Йдеться про економічну допомогу, задля якої були створений МВФ, а потім і реалізовано план Маршалла, і, водночас, використання цієї, та аналогічних, міжнародних інституцій та проектів задля утвердження американської економічної гегемонії в світі. Між іншим, і рішення щодо широкомасштабної економічної допомоги країнам зруйнованої Європи та Японії, також мали на меті не тільки завдання відновлення їх економічного, а й забезпечення США вільного доступу до європейських та азійських ринків, що спонукало І. Сталіна відмовитись від плану Маршалла для СРСР, позаяк той передбачав прив'язку карбованця до нової світової валюти – американського долара.

Втім, необхідно взяти до уваги, що сам факт існування протягом довгого повоєнного часу світової двополюсності та військово-економічного змагання «між двома суспільними системами з протилежним суспільним устроєм», попри стримуючий чинник – реальну небезпеку взаємного ядерного знищення, слугує головною причиною відхилення реальних глобальних процесів від задекларованих намірів забезпечення міжнародної стабільності. Адже з самого початку реалізації ялтинських рішень так і не було встановлено зовнішньополітичний контроль над експансіоністськими планами і не вдалось надійно заблокувати, по суті, загарбницьку зовнішню політику останньої тоталітарної супердержави – СРСР, лідер якої, попри всі попередні домовленості зі своїми союзниками з антигітлеровської коаліції, таки добився встановлення права вето в Раді Безпеки, відірвавши від Німеччини східну частину та перетворивши її на державу так званого соціалістичного блоку – НДР.

Й. Сталін цинічно порушив всі попередні, нехай і неофіційні, домовленості з В. Черчиллем стосовно відновлення в Румунії, Болгарії, Польщі, Угорщині, Чехословаччині нехай і урізаної, але демократії шляхом створення багатопартійних парламентських коаліцій та формуванням урядів за квотним принципом, що повинно було завадити встановленню радянського ладу в цих державах.

Тобто можна зробити висновок, що свого часу Ф. Рузвельт і В. Черчилль переоцінили миротворчий потенціал СРСР, який ввижався під час боротьби зі спільним ворогом – нацизмом, значною мірою внаслідок чого перебудувати світову спільноту на принципово нових, максимально безконфліктних, засадах, не вдалось.

За цієї ситуації Заходу, який також, так чи інакше, виходив з кон'юнктурних міркувань зацікавленості в участі СРСР у війні з Японією, залишалось лише сподіватись на нездатність Радянського Союзу швидко відновити свій військово-промисловий потенціал, що, здавалося б, давало шанси примусити комунізм відступити, як мінімум, зі Східної Європи за допомогою економічного тиску на «країну рад» (та ще за умов, як видавалось, тривалої монополії США і Британії на ядерну зброю). А коли стало зрозуміло, що Радянський Союз, провівши ядерні випробування, взяв курс на створення «соціалістичного табору», Заходом була запроваджена залізна завіса, яка фактично і дала старт Холодній війні, що саме по собі безумовно підривало створену після Другої світової війни систему міжнародної безпеки (достатньо хоча б згадати сумнозвісну Карибську кризу).

Разом із тим, не в останню чергу завдяки запровадженню «нових принципів співіснування держав з різним суспільним устроєм», у повоєнному світі відбулось збільшення рівня безпеки, що дозволило людству здійснити небачений ривок у розвитку продуктивних сил та завдяки науково-технічній революції перейти до нової фази суспільного розвитку – постіндустріального суспільства. Більше того, певний час на тлі процесів

«розрядки» навіть спостерігалась гуманізація радянської тоталітарної системи, завдяки чому вже на початку 60-х рр., на тлі НТР в межах не тільки американського, а й «радянського способу життя» вдалося досягти значного підвищення стандартів споживання і добитись реальних досягнень у збільшенні загальносвітового виробництва продовольства (так звана «зелена революція», пов'язана з успіхами селекції, меліорації та хімізацією у сільському господарстві), охороні здоров'я, подоланні неграмотності, зменшенні смертності та збільшенні тривалості життя у всесвітньому масштабі.

Все це відбувалось на тлі певного потепління міжнародного клімату, а значить і зменшення загрози ядерної війни, особливо після подолання Карибської кризи та періоду «відлиги» – запровадження окремих елементів демократизації суспільного життя в СРСР, який до того ж в цей час демонстрував не тільки високі темпи економічного розвитку, а й вражаючі успіхи в розвитку науки, техніки, освіти, мистецтва; що, власне, і дало підстави видатному фахівцю в царині динаміки цивілізаційного розвитку П. Сорокіну висунути концепцію не просто мирного співіснування, а так званої конвергенції між світом соціалізму та світом капіталізму, яка у перспективі мала привести до розвитку людства на засадах компліментарності або взаємодоповнюваності радянського державно регульованого соціалізму та американського ліберального капіталізму.

Очевидно, основною передумовою та гарантією ефективності системи міжнародної безпеки є загальносвітова геоекономічна стабільність. Зрозуміло і те, що забезпечення цієї стабільності передбачає існування позитивного тренду економічного розвитку, за якого технологічно найбільш розвинені держави виступають локомотивом модернізації глобальної економіки. Не випадково один з найбільш маститих футурологів Е. Тоффлер відзначав, що ідея хантінгтонівських «хвиль демократії» – невідворотності розповсюдження принципів ринкової економіки і демократичних цінностей у світовому масштабі – явно була навіяна його фундаментальною працею

«Третя хвиля», в якій описано активний перехід розвинених індустріальних країн до постіндустріальної стадії.

Ця стадія всесвітньо-історичного розвитку також отримала назву «інформаційного суспільства», «посткапіталізму», «нооекономіки», «фінансової цивілізації» і навіть «трансіндустріалізму». Йдеться про спосіб виробництва, за якого головним «продуктом» діяльності людини стане знання, а домінуючою формою власності — інтелектуальна. Внаслідок цього змінюється і сама природа ринкових механізмів, оскільки завдяки гранично гнучким і автоматизованим виробничим процесам з програмним керуванням стає можливим оперативно надавати товарам нові якості, внаслідок чого покупець поступово почне орієнтуватися насамперед не на стандартизовані товари масового споживання, а на нехай і недешеві, але вироби з унікальними властивостями. Така трансформація класичних ринкових механізмів будемо і дозволить уникнути товарного перевиробництва і забезпечить максимальну екологічність промислового розвитку та задоволення найвибагливішого попиту.

Крім того, провідні ідеологи цього напрямку, такі як Д. Белл, У. Ростоу, Ж. Еллюль, П. Друкер, Д. Гелбрейт стверджували, що за допомогою «зеленої революції» (меліорації, хімізації, рекультивації) все людство зможе досягти рівня суспільства масового споживання, а отже і розв'язати продовольчу, а значить і демографічну проблеми. Також прогнозувались і небачені успіхи в царині медицини, фармакології, електронної промисловості, кібернетики.

Саме в цей час стала дуже популярною вищезгадана ідея конвергенції, тобто поступового зближення планування і ринку, соціалізму і капіталізму. Зрозуміло, що, як тоді здавалось, подібний процес максимально сприятиме зниженню рівня загальносвітової військової напруженості і, врешті-решт, забезпечить послаблення, а у подальшій перспективі і припинення, військового протистояння двох наддержав; що з часом можливо навіть зробить непотрібною не лише зброю масового ураження, а й величезні арсенали звичайних озброєнь.

Коли ж СРСР , оголошений «імперією зла», не витримав конкуренції зі «світом капіталу» і під тиском насамперед внутрішніх нерозв'язних антагонізмів припинив своє існування, а західний світ, як зазначалось, саме на основі запровадження радикально-ліберальних «рейганоміки» і «тетчеризму» в черговий раз продемонстрував свою здатність долати тимчасові труднощі, з цього було зроблено висновок: альтернативи ліберальному глобалізму не існує; позаяк капіталістичний суспільно-економічний і політичний устрій має безмежні можливості до самооновлення і самовдосконалення. Що ж до тих чи тих кризових явищ, передусім у царині економіки, то вони, на думку науково-технологічних прогресистів, носять тимчасовий характер «хвороби росту».

Але вже з кінця 90-х років минулого століття стрімко наростаюча хвиля світових економічних катаклізмів, попервах найбільш відчутна у фінансовій сфері, почала виступати помітним дисонансом до описаної ідилії стабільності в глобалізованому світі. Поступово стало зрозуміло, що загальний тренд світового розвитку суперечить маніловським прогнозам футуристів із табору постіндустріальних утопістів. Зокрема, не виправдались сподівання на надзвичайну прибутковість «четвертого сектору» інформаційних технологій, частково перебільшену внаслідок нерозуміння механізмів формування додаткової вартості у сфері «високих» технологій, а частково свідомо завищену з метою отримання надприбутків від зростання ціни акцій нового сектору економіки.

Прірва у рівні життя між розвиненими країнами та країнами «світової периферії», чисельність населення яких стрімко зростає, не тільки не зменшилася, а, навпаки, вже набула відверто загрозливого характеру (на початку 60-х рр. співвідношення у рівнях життя між розвиненим «золотим мільярдом» і «чорноробочою» рештою світу складало 1:60, а у двохтисячних, за різними підрахунками, воно вже вимірювалось пропорцією 1:90 і навіть більше). Формально суверенні державні утворення, громадянам яких прозахідні реформатори обіцяли стрімке входження у посттоталітарний світ

масового споживання, замість докорінного покращення життя за рахунок запровадження демократії та ринку буквально звалилися в прірву катастрофічної деіндустріалізації, тіньової економіки, втрати інноваційного потенціалу та різних форм тиранії з притаманним їй невпинним зростанням рівня злочинності, корупції, незаконного вивозу капіталу.

Звідсіля стан гуманітарної катастрофи у багатьох не просто «слаборозвинених», а штучно затриманих у своєму розвитку колоніальною, а потім і неокolonіальною політикою міжнародних фінансових інститутів. Що і породило масову еміграцію — небачене за масштабами «переселення народів», в тому числі з територій так званого пострадянського простору, зокрема України.

Під час падіння у 2008 році фінансових ринків, а невдовзі і глобального виробництва, стало остаточно очевидно, що світова економічна криза набула небезпечних форм і є лише проявом всеохоплюючої кризи наявної моделі світового соціально-економічного розвитку, включаючи її політичну і навіть духовно-світоглядну складову.

Причому, всі спроби подолати цю кризу за традиційною неоліберальною схемою додаткових фінансових вливань з метою пожвавлення попиту і наступного стимулювання світової економіки більше нагадують гасіння пожежі бензином. Емісійні активи, що за задумом повинні були підтримати на плаву банки як основу новітньої «фінансоміки», здебільшого потрапляють на спекулятивні ринки, а промисловість на тлі загальносвітового тренду падіння купівельної спроможності населення неминуче занепадає. Своєю чергою, безпосереднім наслідком цього деструктивного процесу, стало стрімке збільшення кількості регіональних військових конфліктів (серед яких і російсько-український) і їх перетікання у форму так званої гібридної війни, на тлі чого різко зросла загроза виникнення глобального апокаліпсису, в тому числі з використанням ядерної зброї.

Звідсіля і спроба корекції своєї позиції у футуристичних розвідках. Так уже згадуваний Е. Тоффлер у своєму бестселері «Футурошок» пояснював

конфлікти нездатністю сучасної людини швидко адаптуватись до нового, ще небаченого у людській історії ритму життя і соціальної динаміки, тобто намагався вивести соціальні антагонізми з психологічних чинників. Дещо пізніше цей же дослідник починає визнавати, що входження в інформаційне суспільство породжує велику кількість фундаментальних проблем, обумовлених саме соціальною дезадаптацією внаслідок якісно нових вимог постіндустріалізму до освіти, кваліфікації, соціальної мобільності витісненої робототехнікою «зайвої» робочої сили, а також зникнення традиційного для моделі «welfare state» державного патерналізму по відношенню до соціально незахищених верств тощо. Про те саме пише Д. Белл у «Культурних суперечностях капіталізму» та Ф. Фукуяма в книзі з вельми символічною назвою «Великий розрив».

А в уже згадуваній фундаментальній праці «Третя хвиля» Е. Тоффлер буквально на першій сторінці заявляє, що конфлікт між застарілою інфраструктурою «другої хвилі» — класичного індустріалізму і «третьою хвилею» постіндустріального суспільства, що народжується, вже набув характеру справжньої війни. Отже, суть насправді існуючого глобального конфлікту полягає в тому, що реакційні сили мають зиск від економіки «другої хвилі» і тому за будь-яку ціну гальмують новації, а значить і породжують соціальні конфлікти як всередині своїх держав, так і зовні, де ці конфлікти набувають характеру вже збройного протистояння передусім між вже постіндустріальним західним світом та світовою периферією.

Водночас, роботі «Нова парадигма могутності: знання, багатство, насильство на порозі ХХІ століття» Е. Тоффлер зазначає, що сьогодні все ті ж багатство і знання є своєрідною зброєю придушення військової конфліктності у будь-якій точці земної кулі, фактично значною мірою нівелюючи значення класичної, у тому числі і ядерної зброї, застосування якої знищить все живе на планеті.

Нарешті, у книзі «Революційне багатство. Як воно буде створено і як воно змінить наше життя», написаній разом зі своєю дружиною цей відомий

американський аналітик, описуючи загальносвітові негаразди і небезпеки процесу глобалізації, знову переконує, що ці вади будуть подолані за рахунок неминучого підвищення не просто рівня масового споживання, а й якості життя у світовому масштабі, цим самим надаючи обґрунтування фукуямівській ідеї «кінця історії» — настання ери безконфліктності і добробуту для всього людства.

Таким чином, головна ідея реаніматорів технологічно-ліберального прогресизму все ж таки полягає в тому, що задля подолання системної кризи зовсім не потрібно відмовлятися від неоліберальної глобалістської стратегії тотальної лібералізації економічного, інформаційного і геополітичного простору «через голову» національних держав, а, навпаки, слід якомога швидше на глобальному рівні подолати проект «національної держави» як такий, бо, на думку технологічних детерміністів неоліберального штибу, ця модель вже системно і історично вичерпала себе. Саме тому необхідно якнайшвидше переходити до суспільств мережевих, які зроблять абсолютно прозорими національні кордони (зокрема до моделі ЄС під назвою «Європа регіонів»). Адже причини нинішніх деструкцій і збільшення рівня нестабільності і конфліктності, за великим рахунком, начебто обумовлені саме так званим фазовим переходом до вже навіть не інформаційного, а, за визначенням, введеним Е. Кастельсом у його знаменитій трилогії «Інформаційна ера», «інформаціонального» або «мережевого» суспільства.

Як наслідок «кризи жанру» інформаційно-постіндустріальної соціальної утопії на передній план дедалі сильніше виступають концепції, витримані в дусі навіть не «реальної політики», а скоріше свого роду «реальної геополітики» та геоекономіки. Суть цих ідей коротко можна сформулювати таким чином: «світом править і завжди буде правити сила, позаяк головним мотивом міжнародної політики будь-якої держави є боротьба за ресурси, необхідні не тільки для виживання, а й для підтримання високого рівня комфорту тих, хто має переваги в економічних і військових засобах глобальної експропріації».

Зокрема, якщо говорити про пострадянський простір, згідно з подібним силовим геополітичним підходом, після знищення СРСР головним завданням «вільного світу» і США як його економічного і військового лідера насправді було зовсім не встановлення пресловутої економічної і політичної демократії в країнах, що утворились на уламках однієї з двох супердержав, а забезпечення повного і незворотного демонтажу радянського ВПК та збройних (насамперед ядерних) сил. При цьому нав'язування пострадянським країнам «шоку без терапії» скоріше трактується як форма контрибуції на користь Заходу, який переміг у Холодній війні, тобто ця своєрідна експропріація капіталу та ресурсів — не що інше, як справедлива винагорода для «імперії добра» США, які справді витратили величезні зусилля і ресурси для перемоги над «імперією зла», а сьогодні перебуває в авангарді боротьби із «світовим тероризмом».

Що ж до жертв будь-яких агресій, наприклад України, то, на відміну від прибічників «хвиль демократії», з точки зору Realgeopolitik головний гравець на геополітичній шахівниці нікому не зобов'язаний допомагати безкорисно, тим більше, що допомога слабкому, який не здатний сам за себе постояти — загалом невдячна справа. Не випадково після добровільного ядерного роззброєння інтерес США до України, влада якої намагалась отримати політичні дивіденди від цієї ініціативи, (а потім і здачі США залишків збройного плутонію) і навіть виступити ініціатором всезагального ядерного роззброєння, різко згас.

Водночас, якщо у 60-ті рр. минулого століття адептами агресивної політики Пентагону розкручувався міф про нейтронну бомбу як «абсолютну зброю» вибіркової дії, що знищуючи «живу силу» противника майже не руйнує інфраструктуру і тим самим надає новий сенс застосуванню ядерної зброї, то сьогодні популярною стала версія, згідно з якою стабільність так званого світового порядку забезпечуватиметься завдяки використанню надточної і надпотужної неядерної зброї, електронних засобів виведення з

ладу систем управління, гіперзвукових ракет, кінетичний ефект від застосування яких співставний з руйнуванням, що викликає ядерний вибух.

Більше того, взято на озброєння досягнення саме інформаційного суспільства. Активно пропагуються засоби психотропної зброї нелетального характеру, здатної частково або повністю виводити з ладу живу силу за допомогою паралізуючого впливу на фізіологію і психіку. Нарешті, за умов використання можливостей сучасних ЗМІ, стає можливим зомбування за допомогою «промивки мізків» та постійного прихованого збору інформації, стеження і контролю практично за кожною людиною, про що, зокрема, пише в останніх книгах уже згадуваний Е.Тоффлер.

Підсумовуючи можна сказати, що ті, кого прийнято називати яструбами, спираючись на методологію класичної геополітики, фактично виходять з того, що новий світовий порядок «керованого хаосу», побудований на праві сильного, буде принаймні значно більш справедливим, аніж стан катастрофічного хаосу, в який час від часу закономірно зривається світ.

Насамперед до класиків подібного жанру потрібно віднести З. Бжезінського, в працях і численних виступах якого з часів програмної «Великої шахівниці», що має виразний підзаголовок «панування Америки та його геостратегічні імперативи» перспективи тієї чи іншої країни і сучасного світу завжди оцінюються насамперед не на основі технологічно-ринкового оптимізму, що буцімто створює умови для всезагального роззброєння, а з позицій існуючого в світі балансу сил. Економічний потенціал будь-якої держави за такого підходу розглядається як основа її військового потенціалу, а її інтереси — як прагнення до геополітичного домінування.

В своїх працях, ідеї яких часто покладались в основу реальної стратегії США, згадуваний американський експерт, незважаючи на вражаючи економічні успіхи Китаю, завжди беззастережно віддавав пальму першості світового лідерства США, підкреслював, що військово залежний від НАТО Євросоюз і надалі залишатиметься у фарватері їхньої політики, а Росія вже

не відновиться у статусі агресивної імперії, справедливо підкреслюючи, що саме незалежна Україна — необхідна умова для відвернення російської загрози.

Втім, в реальності реалізація геополітичних проектів, спрямованих на забезпечення переважно національних інтересів США також не призвела до очікуваних геополітичними реалістами наслідків. Так, втягування Піднебесної у глобальний економічний і фінансовий (тобто насамперед доларовий) простір, максимальне сприяння розвитку Китаю та інших східно-азійських країн переважно у якості світової фабрики дешевих товарів та винос з метою отримання надприбутку в ці регіони з дешевою робочою силою промислових виробництв Заходу, врешті-решт, вдарили бумерангом по самих розвинених країнах, спричинивши падіння якості життя населення та кількості робочих місць. Адже витіснені у сферу послуг зайві робочі руки у самих США на що, зокрема, звертає увагу П. Дж. Бюкенен в книзі з промовистою назвою «Смерть Заходу», легко заміщуються тими ж емігрантами і спричиняють масову декваліфікацію «блакитних комірців». Саме про це з глибокою тривогою сповіщав і новообраний президент Д. Трамп у недавньому виступі перед Конгресом.

Отже, можна впевнено стверджувати, що стратегія, яку Дж. Сорос визначає як «геополітичний реалізм», також зазнала краху. Адже головної мети, яку той самий З. Бжезінський не втомлювався повторювати багато років, а саме забезпечення світової стабільності за збереження військово-економічної гегемонії США, досягти не вдалося. Причому не тільки Китай усе активніше демонструє свій економіко-військовий гегемонізм, фактично ставши новим центром геополітичної сили, а й нинішні лідери Росії, зрозумівши, що повне роззброєння, позбавляючи Росію статусу великої держави, робить надто «легко замінними» представників нинішньої тиранії, взяли курс не тільки на імперську регіональну військову експансію, а й на докорінну модернізацію і розширення арсеналів звичайної і, що особливо небезпечно, стратегічної ядерної зброї. Це вимушений визнати сам

З. Бжезінський. Наприкінці 2016 року у статті з промовистою назвою «Криза світової влади та потрійний союз США, Китаю і Росії», в дусі свого геопрагматизму – пересування «фігур» – держав на «світовій шахівниці» він через загрозу воєнного конфлікту США і Піднебесної виразно натякає на необхідність підтримки союзу Росії і ЄС як протизваги Китаю.

А головне, використання подібної утилітарної системи «множинних стандартів», сумним прикладом якого є невиконання нехай навіть недостатньо юридично оформлених Будапештських гарантій територіальної цілісності України з боку США, Британії і, звичайно ж, Росії, збільшує ймовірність форсування розробки та створення ядерної зброї економічно і військово недостатньо потужними країнами, для яких вона може стати єдиним гарантом збереження власного суверенітету. Навіть гірше – терористичні режими з великою ймовірністю будуть прагнути оволодіти і застосувати радіологічну або «брудну» ядерну зброю. Нарешті вкрай небезпечно, що володіння ядерною зброєю як головною гарантією існування путінського режиму перетворилось із фактору стримування на чинник шантажу!

І це, на нашу думку, переконливо доводить, що на практиці глобальні реалісти виявляються не меншими утопістами у негативному сенсі цього слова, аніж утопічні оптимісти.

Що ж до «тверезо мислячих» проімперських геоаналітиків, то, визнаючи існування вертикальної структури сучасного світу і те, що лише її верхня частина користується благами сучасної цивілізації, вони оцінюють такий стан речей цілком природним, неминучим, і, фактично, довічним, обумовленим принциповою недорозвиненістю більшості народів світу. Оскільки ж на їх думку в біологічному і соціальному світах головні мотивації відбуваються за принципом «хто сильніший, той і правий», а допомога слабкому обтяжує «благодійника» невивідними для нього зобов'язаннями, то порушення державами або союзами, що взяли на себе місію забезпечення хоча б відносної загальносвітової військової стабільності, будь-яких

офіційних домовленостей і угод з метою встановлення «світового порядку» начебто не повинно розглядатися як акти агресії або неоімперіалістичної політики.

Подібно до того, як після Першої світової війни утворену систему міжнародних відносин розглядали як вимушений, але необхідний компроміс між імперіалістичними зазіханнями та боротьбою «за мир і процвітання» (згадаймо хоча б повну анексію германських колоній країнами-переможцями за умовами Версаля, а після Другої світової війни спробу розчленування Німеччини), сучасні політики часто сповідують ту ж саму ідею поєднання геополітичного прагматизму та своєрідного ультраліберального романтизму, чому знаходяться апологети серед дослідників цих процесів.

Так, автори монографії з красномовною назвою «Імперія» М. Хардт та А. Негрі справедливо зазначають, що наприкінці 70-х років минулого століття «система політичної та економічної рівноваги, яку винайшли в Бреттон-Вудсі, прийшла у повний безлад, і все що залишилось, так це сувора реальність гегемонії США» [414, с. 230]. Але при цьому вони підкреслюють: попри те, що під гаслами порятунку людства від світового тероризму американська супердержава справді значною мірою переслідує власні національні інтереси, водночас США все ж підтримують глобальний порядок і стабільність. Причому, на думку М. Хардта та А. Негрі, не егоїстичні або «імперіалістичні», а глобально демократичні («імперські») інтереси є домінуючими в діях США та ЄС: «Наприкінці і по завершенні Холодної війни відповідальність за здійснення поліцейської влади у світовому масштабі «лягла» прямо на плечі Сполучених Штатів... Світова поліція США діє не в імперіалістичних, а імперських інтересах. В цьому плані війна в Заліві, як заявив Джордж Буш, ознаменувала народження нового світового порядку» [414, с. 172].

Справді, захищаючи власні інтереси, США, які залишаються головною економічною потугою, валюта якої є світовою резервною валютою, так чи інакше одночасно до певної міри забезпечують загальносвітову економічну

збалансованість. Крім того, тільки американський «світовий жандарм» завдяки найпотужнішому в світі військовому потенціалу поки що здатний зупинити будь-які зазіхання агресора, який спробував би дестабілізувати геополітичну ситуацію в світі за допомогою військової сили. Не випадково З. Бжезинський у відомій праці «Велика світова шахівниця. Панування Америки та його геостратегічні імперативи» намагається поглибити обґрунтування цієї ж позиції, посиляючись на право США на світову гегемонію на підставі їх економіко-технологічного лідерства та воєнної переваги.

Але поступово все сильніше починає утверджуватись думка, що після розпаду СРСР, який навіть попри свій тоталітаризм, значною мірою завдяки саме ядерній зброї до певної міри слугував стабілізуючим чинником, нехай і відносний загальносвітовий баланс сили остаточно порушено. Так, у фундаментальній праці «Дія і система світу» французький дослідник Т. де Монбріаль також до певної міри погоджується з оцінкою попередніх авторів щодо лідерства США: «Хіба без американської допомоги ефективність рішень ООН, принаймні, в найбільш серйозних випадках не виявилась би ще більш слабкою, ніж вона була насправді?» [415, с. 425]. Водночас він же зазначає: «Наприкінці ХХ століття Сполучені Штати, сильні своєю незаперечною перевагою в усіх галузях, демонструють, що вони дуже сильно заражені однобічністю та змішуванням своїх власних інтересів з "інтересами" міжнародного товариства» [415, с. 424-425]. Той же Т. де Монбріаль цілком справедливо визнає, що попри ялтинські домовленості щодо невтручання в суверенні справи держав, насправді сьогодні ООН сповідує подвійні стандарти: Ізраїлю фактично дозволено не виконувати рішення Ради Безпеки, а Ірак під керівництвом Саддама Хусейна негайно потрапляє під дію миротворчої операції. ООН схвалює дії НАТО в Косово і фактично закриває очі на аналогічну агресію Росії в Чечні або Китаю в Тибеті.

Нагадаємо про ще один вкрай важливий принцип ялтинської системи міжнародної безпеки. Йдеться не просто про вимогу недоторканості встановлених у повоєнний час кордонів, а саме створення ефективного механізму запобігання масштабним збройним конфліктам і забезпечення вирішення будь-яких спірних питань мирним шляхом. Але розв'язана за активної участі СРСР та Китаю кровопролитна громадянська війна в Кореї і, так чи інакше, інспірована США війна у В'єтнамі явно засвідчили про недостатню ефективність механізмів реалізації цього принципу.

Нарешті, безпосереднім наслідком того, що Заходу так і не вдалось зберегти монополію на ядерну зброю, яку також створила комуністична Росія, а пізніше і Китай та інші держави, стало формування двополюсної світової системи, яке супроводжувалось не тільки пошуком компромісів, а передовсім гонкою загальних і ядерних озброєнь та Холодною війною між світом капіталізму та соціалізму на чолі з США та СРСР. Невід'ємними елементами цього геополітичного протистояння дійсно стали криваві регіональні конфлікти, які виникли як наслідок непримиренної боротьби за зони впливу. Йдеться про «миротворчі акції» як Радянського Союзу в Афганістані, так і США на Близькому Сході, які, крім всього іншого, проводились в обхід рішень ООН, явно засвідчивши системну кризу ялтинської системи. Те ж саме можна сказати і про ізраїльсько-арабські та ірано-іракські війни. Вже не кажучи про спровоковану як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками війну в Югославії, яка супроводжувалась застосуванням військових санкцій з боку НАТО і закінчилась саме переділом територій і переглядом кордонів в центрі Європи.

Управлінський параліч ООН дозволив США шляхом одноосібного застосування військової сили та прямої військової інтервенції як елементу боротьби з «світовим тероризмом», самотійно, без погодження з Радою безпеки, придушувати збройні конфлікти значною мірою на свою власну користь. З цього приводу видатний сучасний соціолог і теоретик міжнародного права Ю. Хабермас підкреслює: «Розрив між потрібним і

можливим, правом і силою характеризує у невігідному світлі як правомочність позиції ООН, так і практику інтервенцій свавільних держав, які просто узурпували мандат (нехай навіть з благими намірами), і внаслідок те, що отримало схвалення як поліцейська акція, виродилось у військові дії. Позірні поліцейські акції нічим не відрізняються від огидної нормальної війни» [416, с. 25-26].

Повторюємо, все це безумовно підриває легітимність ООН як гаранта міжнародної безпеки в сучасному світі. Більше того, виявляється подібна практика на міжнародній арені, не в останню чергу спрямована на отримання лихварського зиску, стратегічно не сприяє економічному зростанню, а, навпаки, підриває економічний потенціал не тільки країн донорів, а й самих розвинених країн на чолі із США (про що красномовно свідчить остання світова економічна криза, поштовх до якої черговий раз відбувся саме в цій економічно найпотужнішій державі).

З цього ж приводу ще один французький дослідник Е. Тодд справедливо зазначає, що практика нинішнього режиму міжнародного кредитування, закладеного у Бреттон-Вудсі сьогодні вже значною мірою шкодить розвитку інноваційного потенціалу не тільки світової периферії, а й самої американської економіки: «...глобалізація організована з принципом асиметрії, а не симетрії. Світ виробляє дедалі більше для споживання Америкою. У США відсутня будь-яка рівновага між експортом та імпортом. Автономна нація, економіка якої одразу після війни відзначалась перевиробництвом, опинилася в осерді системи, де покликана радше споживати, ніж виробляти» [417, с. 61].

Нарешті, у своїй класичній фундаментальній праці «Мир і війна між націями» відомий французький соціолог та геополітик Р. Арон слушно зазначав, що «в наш час міжнародне право схиляє постійно до лицемірства, великим доводиться приховувати те, чого вони не можуть не робити, а саме втручатися у внутрішні справи держав членів ООН. Ніхто не утримується від

втручання, але кожний прагне втручатися так, аби формально задовольнити правило невтручання...» [418, с. 493].

Окрім усунення геополітичних та геокономічних антагонізмів у взаємних стосунках США та Британії та налагоджування тісного економічного та політичного співробітництва між найбільш економічно потужними країнами Заходу та Сходу, після розпаду останнього радянського тоталітарного режиму здавалося таки було створено потужну систему міжнародних інститутів та механізмів гармонізації наростаючих процесів глобалізації. Зокрема, за правилами ВТО окрім максимальної економічної відкритості передбачається попереднє узгодження взаємних економічних інтересів між державами-учасниками за принципом «кожний з кожним». Тут можна говорити про своєрідний аналог знаменитої ліберальної максими «межею свободи одного є свобода іншого», але вже не для окремого індивіда, а цілої держави як суб'єкта міжнародного процесу; і водночас про запровадження на глобальному ж рівні смітівської «невидимої руки ринку» за принципом «кожна держава збагачується, а світ в цілому багатіє».

Відновились давня й традиційна ворожнеча на національному ґрунті в уже сучасній об'єднаній Європі та регіональний сепаратизм. Зростають радикальні праві рухи, які знову проголошують ідеї національної виключності, висуваючи територіальні претензії до своїх сусідів (в тому числі й до України). А головне, зневірившись у «демократичних цінностях» антинаціонального, а фактично неоімперського спрямування, прихильники цього, по суті, етноцентричного радикалізму у нинішньому україно-російському збройному конфлікті нерідко займають бік російського імперського агресора.

Все більш потужним дестабілізуючим глобальним фактором стає войовничий ісламський фундаменталізм, який чинить наростаючий терористичний тиск на західний світ і передусім ЄС.

Таким чином, після Ялти значною мірою повторився «графік» наростання загальносвітового катастрофізму, започаткований рішеннями

Версаля, які значною мірою заклали неминучість Другої світової війни (про що, між іншим, попереджали Л. Джордж, Р. Кейнс, О. Шпенглер). На тлі наведених вище геополітичних, геоекономічних і навіть світоглядно-ціннісних диспропорцій, безпосереднім наслідком яких стала поява путінського режиму, ми знову зіткнулись з небезпекою трансформації Холодної війни, яка, по суті, так і не припинилась з часів «залізної завіси», у загальносвітову військову катастрофу.

В зв'язку з цим показово, що відомий історик Е. Гобсбаум в своїй фундаментальній праці «Вік екстремізму» оцінює так званий розквіт неоліберального глобалізму останніх десятиліть як справжній «обвал» (назва останнього розділу книги) і ще у 1994 році дав наступний пророчий прогноз: «Світ, що вступає до третього тисячоліття не є світом стабільних держав чи стабільних суспільств. ...Світ третього тисячоліття майже напевне продовжуватиме бути світом насильницької політики й насильницьких політичних змін. Невідомо тільки, куди вони приведуть» [419, с. 414-415].

Більше того, в останніх рядках своєї книги дослідник робить важливий концептуальний висновок про те, що сформовані після Другої світової війни традиційні методи розв'язання глобальних проблем сучасності справді повністю себе вичерпали і навіть дискредитували, потребуючи докорінної зміни: «І все ж таки нам зрозуміла одна річ. Якщо людству судилося мати розпізнаване майбутнє, його не досягти затягуванням туди, у прийдешнє минулого чи теперішнього. Якщо намагатимемося вибудувати третє тисячоліття на цій основі, то зазнаємо невдачі, а ціною невдачі, себто альтернативою зміненому суспільству буде п'ятьма» [419, с 520].

2.3. Нормативно-правове регулювання проблем ядерної безпеки в сучасній системі міжнародних відносин

Світова спільнота зіштовхнулося з проблемою ядерної безпеки одночасно з появою ядерних технологій, і хоча це відбулося порівняно недавно, проблема практично одразу привернула до себе велику увагу. Під